

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

МІЖНАРОДНОГО
ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

ЗБІРНИК

Видається з 2004 року

Випуск 25

Статті учасників
Другої міжнародної мультидисциплінарної конференції
«Чорноморські наукові студії»
13 травня 2016 року

Відповідальний редактор випуску – канд. юрид. наук, доц. К.В. Громовенко

Одеса
2016

Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету : [збірник]. – Одеса : Фенікс, 2016. – Вип. 25. – 316 с.

Викладено результати досліджень науково-педагогічних працівників у галузях права, філософії, історії, політології, психології, лінгвістики та перекладознавства, дизайну, мистецтвознавства.

Збірник зібраний та підготовлений до друку співробітниками кафедри загальногуманітарних дисциплін Міжнародного гуманітарного університету та розрахований на наукових та науково-педагогічних працівників, аспірантів, студентів вищих навчальних закладів.

**Друкуються відповідно до рішення
Вченої ради Міжнародного гуманітарного університету
Протокол № 6 від 26 лютого 2016 року**

Редакційна рада:

С.В. Ківалов, академік Національної академії правових наук України, д-р юрид. наук, проф. – голова Ради; А.Ф. Крижановський, д-р юрид. наук, проф., засл. діяч науки і техніки України – заст. голови Ради; К.В. Громовенко, канд. юрид. наук, доц.; О.М. Головченко, д-р екон. наук; О.А. Івакін, д-р філос. наук, проф.; М.П. Коваленко, д-р фіз-мат. наук, проф., засл. діяч науки і техніки України; І.В. Ступак, д-р філол. наук, проф.; Г.П. Пекліна, д-р мед. наук, проф.

Редакційні колеги за напрямками:

Філософія та соціально-гуманітарні науки

К.М. Вітман, д-р політ. наук, проф.; Е.А. Гансова, д-р соціол. наук, проф.; Л.І. Корміч, д-р іст. наук, проф.; Т.О. Крижановська, канд. філос. наук; Овчинникова А. П., д-р мистецтвознавства, проф.; В.Г. Піщемуха, канд. іст. наук, доцент; М.А. Польовий, д-р іст. наук, проф.; Г.Х. Яворська, д-р пед. наук, проф.

Юридичні науки

Т.О. Анцупова, д-р юрид. наук, доцент; Т.С. Ківалова, д-р юрид. наук, проф.; О.С. Кізлова, д-р юрид. наук, проф., засл. юрист України; А.С. Нестеренко, д-р юрид. наук, доцент.

Філологічні науки

Н.В. Бардіна, д-р філол. наук, проф.; К.Б. Зайцева, канд. філол. наук, доцент; М.І. Зубов, д-р філол. наук, проф.; В.Д. Каліущенко, д-р філол. наук, проф.; Л.І. Морошану, канд. філол. наук, доцент; О.М. Образцова, д-р філол. наук, проф., В.Г. Таранец, д-р філол. наук, проф.

**Статті друкуються мовою оригіналу за авторською редакцією.
Відповідальність за достовірність матеріалів несуть автори публікацій.**

Відповідальний секретар – канд. філос. наук, доцент кафедри загальногуманітарних дисциплін
Крижановська Тетяна Олександрівна

Адреса редакції: Фонтанська дорога, 33, Одеса, Україна
e-mail: conference.mgu@gmail.com

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 8958 від 13 липня 2004 року

О.В. Горбань,
доктор філософських наук, професор,
Київський університет імені Б. Грінченка,
м. Київ, Україна

ДО ПОНЯТТЯ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТА СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН

Анотація. У статті розглядається категоріальний каркас поняття інтелігенції, під якою розуміється інтелектуальна меншість соціуму, його духовний наставник, інтелектуальний поводитир, певний ресурс модернізації суспільства з орієнтиром на пошук ідей, які повинні лягти в основу відповіді на черговий історичний виклик. Підкреслюється, що звернення до соціально-філософського дискурсу дослідження заявленої проблеми передбачає розгляд широкої палітри роздумів про те, що таке інтелігенція, який її потенціал і наскільки інтелігенції посильна завдання вирішення заявленої проблеми в умовах транзитивного суспільства, де історичні виклики чекають своїх гідних відповідей.

Ключові слова: інтелігенція, інтелігентність, суб'єкт суспільних відносин, суспільство, громадянське суспільство, історичний виклик.

Транзитивне суспільство, а саме таку стадію свого розвитку проходить український соціум, проблемно в своїй суті. Історично обумовлена і суб'єктивно реалізована зміна його економічних, політичних, соціальних, культурних, ідеологічних та інших складових неминує втягує людину в стан соціально-психологічної дезінтеграції, що тягне за собою кризу не тільки соціально-економічних параметрів суспільства, а й духовно-моральну кризу в цілому. На даному етапі трансформації соціуму важливо визначитися з вектором його розвитку. На сьогодні проблемна ситуація полягає в тому, що стара шкала ціннісних орієнтирів вже не працює, а нова ще не сформувалася [1, с. 6–29]. Ситуація ускладнюється реальністю процесів глобалізації світу, становленням інформаційного суспільства, загостренням глобальних проблем, спробами формування «нового мислення». Це мислення набуває рис відповідального мислення, з орієнтиром не стільки на служіння, скільки на совість. У пошуках реального суб'єкту такого мислення науковці звертають увагу на інтелігенцію. Знову актуалізуються питання про потенціал інтелігенції, про її претензії і її призначення або покликання [2, с. 3–9].

Проблема інтелігенції сьогодні актуальна не стільки сама по собі, скільки з приводу її можливості бути і стати духовним наставником, «поводирем», ідеологом тієї частини суспільства, яка здатна, з одного боку – до стабілізації суспільних відносин на основі толерантності і партнерства, а, з іншого – до динамічного розвитку сучасного суспільства на основі вільної конкуренції та законності в напрямку трансформації його в суспільство громадянське.

Дослідницька практика різних дискурсів запропонувала цілу палітру роздумів про те, що таке інтелігенція, який її потенціал і наскільки інтелігенції посильне завдання вирішення заявленої проблеми в умовах транзитивного суспільства, де історичні виклики чекають своїх гідних відповідей. При цьому, як правило, залишалося відкритим питання про дієздатність самої інтелігенції. Аналізуючи накопичений досвід, можна зробити висновок про те, що дослідницька практика зіткнулася з феноменом, про який вже склалися різні уявлення при відсутності стійкого поняття з претензією на визначеність, обумовленість і цілісність образу сутності інтелігенції.

Суспільні реформи пострадянського періоду викликали серйозні зміни в самоідентифікації багатьох представників інтелігенції. Це стало причиною формування різних траєкторій подолання криз соціальної ідентичності. Як показав Е. Гідденс, цілісність самоідентичності спирається на безперервність зв'язкового автобіографічного оповідання [3, с. 104]. Особливість цих траєкторій полягає в тому, що частина інтелігенції має самореферентність, будучи значущою для самої себе.

Підтвердженням цього служить існування в суспільстві дискурсів про роль і долю інтелігенції. Можна виділити два основних таких дискурси. Представники першого з них прагнуть довести, що інтелігенція, як і раніше існує, представники другого - що вона пішла в історію, а її місце зайняли інші.

Крім того, що поняття «інтелігенція» полісемантичне, при його використанні складно уникнути емоційної заангажованості. Особливо тому, що вітчизняна інтелігенція стала не просто соціальною категорією, а й особливим соціокультурним феноменом.

Поза всяким сумнівом, визначення ключових понять – це один з найважливіших аспектів наукового дослідження. Говорячи про походження поняття «інтелігенція», зазвичай звертаються до латинських коренів слова: *intelligens* (розуміє, що знає, розумний) або *intellectus* (пізнання, розуміння, розум). Але, на думку дослідника інтелігенції О.К. Степанової, стара форма дієслова *intelligo* (сприймати, розуміти, знати), *inter-lego*, набагато більш «говорить»: *inter* - взаємно, між, *lego* - збирає. «Зазначена їй дія виразно асоціюється з процесом складання головоломки, коли безглузді окремо деталі в певному порядку раптом дають зв'язну картину» [4, с. 50].

Якраз про цю здатність свідомості відновлювати з хаосу розрізнених частин цілісну ідею, «умоглядом» адекватно відтворювати задум Абсолюту не тільки щодо природи, а й людину, говорилося в роботах німецьких філософів-ідеалістів. «Інтелігенція» – одне з центральних понять системи трансцендентального ідеалізму Ф. Шеллінга, близьке до поняття давньогрецьких авторів, яке зводило пізнавальну здатність людини в ранг самопізнання вищого розуму через людський [5].

У виданому в 1870 році романі «Солідні чесноти» популярний в той час письменник П.Д. Боборикін так визначив його зміст: «Під інтелігенцією треба розуміти вищий освічений прошарок суспільства як в цю хвилину, так і раніше, на всьому протязі XIX століття і навіть в останній третині XVIII століття» [6, с.11–12]. Головний герой цього роману вважає, що для вітчизняної інтелігенції єдиний морально виправданий шлях – це шлях в народ.

Поняття інтелігенції, таким чином, виникло як елемент культурно-символічної стратифікації, що розділяє «посвячених» і «профанів». Сфера знань – філософія історії і суспільства, соціальне цілепокладання. Поняття інтелігенції тоді і через якийсь час мало зовсім чітку соціально-політичну атрибутику [7].

При вивченні інтелігенції виділяються два чітких структурних елемента її іміджу: освіта і моральна чистота, висока моральність. На думку Л.Д. Гудкова і Б.В. Дубіна, повсякденне слововживання зберігає за поняттям «інтелігенція» подвійне значення: «Полюси значень задані поняттями «спеціаліст»-«совість народу», просвітитель, захисник. [...] Одне значення використовується в зовнішніх ситуаціях взаємодії з владою, ситуаціях державного «управління», інший сенс призначений виключно для себе, тобто це самовизначення людей, що відносять себе до «інтелігенції», засіб символічної консолідації, посилення групової згуртованості» [8, с. 69]. Така невизначеність, на думку дослідників, виявляється надзвичайно важливою і функціональною, дозволяючи непомітним чином пов'язувати різні соціальні контексти і ситуації використання цього слова.

В середині XX століття Я. Щепанський запропонував модель, відповідно до якої до власне інтелігенції слід було б віднести всіх фахівців з вищою і середньою спеціальною освітою (критерій освітнього цензу), що вкладають в свою працю індивідуальні творчі та інтелектуальні зусилля (критерій творчості). Дана сукупність класифікується далі по типу виконуваних в суспільстві функцій (місце в суспільному розподілі праці), в зв'язку з чим виділилися «творці культури» (науковці, літератори, актори, художники, музиканти, архітектори, науковці бібліотек); «організатори соціального та економічного життя» (інженери, техніки, працівники готелів, директори інститутів, вищі функціонери держадміністрації); «експерти» (терапевти, стоматологи, фармацевти, вчителі, духовенство, сільгоспспеціалісти, видавничі працівники) [9, с. 284–285]. Неповнота професійного переліку, рухливість кордонів між групами тут очевидна. Крім того, сама по собі наявність формального диплома про вищу освіту ще не свідчить про приналежність до інтелігенції. Тому важливим на-

уковим завданням є пошук альтернативних визначень терміна «інтелігенція» та дослідження її сутності як суб'єкта суспільного життя.

Також необхідно позначити існуючу відмінність між поняттями «інтелігенція» і «інтелектуали». Р.К. Мертон в книзі «Соціальна теорія і соціальна структура» присвячує цілий розділ дослідження і функціоналістському моделюванню відносини інтелектуалів і бюрократичних структур. Він пропонує використовувати таке визначення поняття «інтелектуали»: це особи, що «присвячують себе культивуванню і формулюванню знання», які мають доступ до поповнення ним загального фонду культури, який не ґрунтується виключно на їх власному особистому досвіді, причому не так важливо, здійснюється все це в вільний або в основний робочий час [10, р. 263]. Використання терміну «інтелектуали» традиційне для західної соціології. Цей термін сприймається дослідниками і публіцистами як синонім терміну «інтелігенція», хоча це не завжди вірно.

Питання про інтелігенцію спочатку було своєрідним синонімом колективної совісті і просвітництва. Інтелігенція розумілася як згуртована група інтелектуально розвинених людей, об'єднаних спільною опозиційністю по відношенню до істеблішменту, влади. Інтелігент – людина високої ідеї, яка присвятила себе турботам про спільну справу, служінню правді, істині, справедливості.

Поняття «інтелектуали» визначено професійним складом, вони практично не спаяні між собою. Інтелектуали визначають процес виробництва ідей, за ними визнається компетенція створювати етико-філософський дискурс суспільства («знання про знання», «думки про думки»). Вони можуть бути в різних фазах відносин з суспільством (відчуження від нього, відсторонення, зацікавленість або конструктивний критицизм, коли критика стає нормою поведінки; допускається також, що поведінка інтелектуала може нести на собі сліди політичної або соціальної ангажованості).

Як зазначає Н.Є. Покровський, «західний інтелектуал «виробляє» рівно стільки, скільки може спожити суспільство. Це, зрозуміло, стосується не тільки кількості, але і якості інтелектуальних продуктів. І чим точніше інтелектуал, будь то художник, вчений, педагог, журналіст, хто завгодно, вгадує цю хитру рівновагу, тим більшого успіху він домагається і на предмет наявності громадського визнання, і в сенсі матеріальної винагороди. Коротше, західний інтелектуал, перш за все, зорієнтований на пошуки рівноваги із середовищем свого соціального існування» [11, с. 316–317].

Згідно з іншим – діяльнісним підходом, інтелігенцією є організовані в практичні групи або інститути професіонали символічного і політичного уявлення, які ототожнюють себе з таким співтовариством за принципом «це ми» і здатні діяти саме як колективний актор на основі загального інтересу, цілей і громадянського служіння, отже - володіють єдністю практик і подібними ресурсами. Інтелігенція також являє собою деяке число соціальних агентів, що засвоїли відповідні практичні схеми і більш-менш активно беруть участь (в якості «любителів» або статистиків) в уявленнях колег-професіоналів. Крім того, інтелігенція – це ще й пасивна «мовчазна більшість», що не опирається тому, щоб їх представляли і символізували саме в цій якості.

Розглянемо становлення інтелігенції як суб'єкта суспільного життя.

Дореволюційна інтелігенція являла собою особливий соціальний інститут зі своєю системою норм, цінностей, ролей, функцій. «Вже як інститут інтелігенція взяла на себе багато соціальних функцій церкви, виробила свою систему догматів, символи віри, ієрархію і ритуали. Основними її цінностями були «духовність», що протистоїть «вульгарності», «освіченість», не пов'язана з її практичним використанням, місіонерське «служіння народу», відірване від проникнення в його реальні життєві проблеми, «вірність ідеалам»» [12].

Склалася стійка соціальна конструкція. Інтелігент отримував міцну моральну опору, знаходив сенс життя, але платив за це відмовою від права на вихід з добровільного полону норм, жорстко заданих «інтелігентською релігією», оскільки порушник ставав ізгоем. Вітчизняна дореволюційна інтелігенція (і радикальна, і ліберальна) жила виключно ідеологічним, розумовим життям, мало рахуючись з реальністю, і не відрізнялася тверезістю своїх суджень і оцінок. Вона була постійно націлена на пошуки ідеалу майбутнього, причому обов'язково «світлого» і розрахованого на все людство.

Радянська інтелігенція була як соціальне утворення багато в чому відмінною від інтелігенції дореволюційної. Найважливішою відмінністю радянської інтелігенції від її попередниці стало взаємовідношення з владою. «Ця нова радянська інтелігенція не могла вважатися спадкоємцем російської інтелігенції минулого століття вже тому, – пише Ю.А. Левада, – що складалася в принципово інших відносинах з можновладцями. Сказане, втім, відноситься до явних, офіційно санкціонованих функцій культурної еліти радянського зразка. Прихована ж, латентна - частіше за все не виражалася вголос чи навіть не усвідомлювана – складалася в підтримці культурної традиції, виконанні просвітницького гуманістичного боргу по відношенню до народу» [13, с. 128–131].

Радянська інтелігенція в якійсь мірі успадкувала від своєї попередниці гіпертрофовану духовно-моральну сторону життя, почасти ідею служіння народові, яка трансформувалася в революційний романтизм значної її частини, спочатку щирий, пізніше – такий, що штучно створювався і демонструвався. Опозиційність дореволюційної інтелігенції змінилася часом на фанатичну відданість радянській владі, частіше на лояльність або на неприязнь, але завуальовану. При цьому можливість власне інтелектуальної діяльності була у радянської інтелігенції лише за умови підтримки влади.

Має сенс говорити про певну подвійність в положенні інтелігенції в радянському суспільстві. «З одного боку, висококваліфіковані і освічені службовці забезпечують функціонування всієї бюрократичної машини, самої системи панування, її легітимності, оборонної та репресивної міцці, виховання і навчання кадрів, систему інформації і т.д., демонструючи, нехай і не завжди щиро, лояльність і відданість режиму. З іншого – відповідно до успадкованих легенд і ідеалів, інтелігенція сприймає себе як опозицію, як захисника народу, совість суспільства. Тобто, по суті, виникає певного роду соціальна двозначність, в різних ситуаціях, функціонально різних соціальних ролях – для себе, для начальства, «на людях», «між собою» [8, с. 85].

Радянський період справив значний вплив на самосвідомість представників сучасної інтелігенції старшого покоління. При цьому радянська система сприяла формуванню у частини представників інтелігенції дещо інфантильного складу характеру, пасивності, почуття безпорадності і залежності від обставин, неможливості ризику і персональної відповідальності. Офіційна радянська ідеологія могла існувати і розвиватися завдяки діяльності деякої частини інтелігенції. При цьому інша частина інтелігенції перебувала або в прихованій опозиції, або намагалася взагалі не зачіпати «слизьких» і небезпечних тем.

За весь період осмислення поняття інтелігенції у вітчизняній філософській традиції можна виділити два напрямки в розумінні «інтелігенції»: функціональний і ціннісний [14, с.17]. Функціональний – найбільш розроблений напрямок, який виріс з соціально-економічного визначення. Мається на увазі сукупність людей, пов'язаних створенням, збереженням і поширенням ідеальних об'єктів або з професійним заняттям розумовою працею. Ціннісне визначення має на увазі не тільки пізнавальні процеси, а й глибоке осмислення, і внутрішнє переживання моральних цінностей, рефлексивність. Це визначення підкреслює важливість гуманістичного підходу до оточуючих світів: соціального, природного та ідеального.

Всі ці визначення мають свої позитивні сторони, взаємопов'язані змістовно і перетинаються в наукових дослідженнях і широкому громадському слововживанні.

Поряд з двома основними дослідницькими підходами, які були широко представлені в XIX і XX століттях: соціально-економічним (функціональним) і соціально-етичним (ціннісним), в кінці XX століття з'являється третій напрямок, що об'єднує ці два підходи. Цей напрямок можна назвати функціонально-ціннісним або культурологічним.

В даному випадку феномен інтелігенції розглядається в зв'язку з процесами планетаризації соціокультурного досвіду людства. Прихильники даного підходу Є.Б. Рашковський, В.М. Межуєв, К.З. Акопян вважають, що своїм походженням інтелігенція зобов'язана єдиному для всього світу процесу – раціоналізації. На їхню думку, поняття «інтелігенція» виникло з колізії раціоналістичних і утопічних сподівань в лоні надлому напівтрадиційного суспільства, стало поняттям інтернаціональним, найтіснішим чином пов'язаним з драмою раціоналізму як на Заході, так і на Сході.

Культурологічний підхід не виключає функціональний і ціннісний. Функція інтелігенції – внесення раціональності в соціальне і духовне життя суспільства. Ціннісна складова інтелігенції – ставлення до науки, освіти як до головної цінності, та або спроба перебудувати суспільство на основі раціональних уявлень про ідеальне суспільство, або прагнення до синтезу нових знань і традиційного укладу життя.

В рамках культурологічного підходу виникає зовсім нове визначення інтелігенції як соціокультурного масиву, вимушеного прийняти на себе роль об'єктивного агента внесення елементу раціональної самоорганізації в соціальне і духовне життя суспільства. Даний підхід дозволяє глибше зрозуміти сутність інтелігентності як якості інтелігенції.

«Тлумачний словник» дає витлумачення інтелігентності як володіння великою внутрішньою культурою. Це духовний досвід людини і всього людства, який, на думку Ю.М. Лотмана образно іменується «екологією людської душі».

Перше, що характеризує інтелігентну людину – це бажання зрозуміти іншого, прагнення увійти в його становище. Як зауважив академік М.М. Моїсєєв, необхідна «ап'юріорна доброзичливість», спочатку добре ставлення до людини. Слід зазначити, що співчуття інтелігента має носити активний характер. Особливо важлива активна діяльність в громадському плані. Громадянськість один з найважливіших атрибутів вченого-інтелігента. Серед форм активної громадянської участі виділимо просвіту, поширення наукових знань, меценатство, політичну активність.

Інтелігентна людина внутрішньо вільна, незалежна, має власну думку. Але внутрішня твердість часто в ній непомітна. У зв'язку з цим, часто, по відношенню до інтелігента вживають вираз «рефлексуючий», тобто такий, що знаходиться в полоні сумнівів і протиріч. Але те, що здається нерішучістю, насправді, як правило, є результатом складної і важкої внутрішньої роботи, коли доводиться приймати на себе відповідальність, уникаючи поспішних рішень.

Інтелігент, як людина завжди вимогливий до себе, самокритичний, скромний в оцінці своєї особистості. Він ніколи не буде хизуватися своїми званнями, ступенями, відзнаками, підкреслювати свою перевагу над іншими. У відомому «Листі до молоді» академік І.П. Павлов виділив три якості необхідні молодому вченому – це скромність, послідовність і пристрасність в роботі. Це і є характеристика інтелігентної людини [15].

В цілому, інтелігенція – це певний ресурс модернізації суспільства, його духовний наставник, інтелектуальний поводитир, інтелектуальна меншість з орієнтиром на пошук ідей, які повинні лягти в основу відповіді на черговий історичний виклик. Діяльність інтелектуальної меншості далеко не завжди сприймається доброзичливо і, тим не менш, ця діяльність абсолютно необхідна. Без зусиль інтелектуальної меншості, рутинна більшість перетворюється в «біомасу», рекрутуючи тих, хто обслуговує еліту.

Що стосується інтелігента, то він служить, а не обслуговує. Він спирається на совість і веління морального закону. Інтелігенція – це специфічним соціальним явищем з орієнтиром на здійснення подвигу. Нормою відносин інтелігента з навколишнім середовищем є спілкування в системі «суб'єкт-суб'єкт», де «Інший» є самоцінністю, а не об'єктом маніпулювання [16, с. 4–11].

Для носіїв інтелігенції характерні: вічне здивування і сумнів; аналіз і самоаналіз; роздуми про світ і про своє ставлення до світу; глибоке почуття жалю і милосердя; тяга до солідарності і справедливості; запитування що робити, щоб зберегти честь і совість, не розмінявши обов'язок служіння на прислужування і зберігши шанобливе ставлення до інакомислення.

Інтелігент – це завжди претензія на еталон. Як правило, це просвітитель з орієнтиром на набуття істини, яка робить людину вільною. Інтелігент – це сполучна ланка історичного і соціального часу. Як особливий посередник між майбутнім і минулим інтелігент знаходиться на дистанції з теперішнім часом, виступає критиком (опонентом) сьогодення [17, с. 292–300].

Такі якості інтелігента як чесність, порядність і принциповість обумовлені не стільки мораллю суспільства, скільки тією моральною відповідальністю людини в суспільстві, яка складається в процесі виховання і освіти через залучення до напрацьованого історичного досвіду. Основу цього досвіду складають гуманістичні цінності.

ЛИТЕРАТУРА

1. Горбань А.В. Гражданское общество: идея и ее осуществление: [монография] / А.В. Горбань. – Симферополь: ИТ АРИАЛ, 2011. – 396 с.
2. Горбань А.В. Интеллигенция как структурообразующий элемент гражданского общества: [монография] / А.В. Горбань. – Симферополь: ИТ АРИАЛ, 2010. – 280 с.
3. Гидденс Э. Модерн и самоидентичность // Современная теоретическая социология: Энтони Гидденс: Реф. сб. М.: ИНИОН РАН, 1995.
4. Степанова О.К. «Интеллигенция»: конкуренция локализаций в символическом пространстве // Профессиональные группы интеллигенции / отв. ред. Мансуров В.А. М.: Ин-т социологии РАН, 2003.
5. Шеллинг Ф.В. Сочинения. – М.: Мысль, 1998.
6. Попов Д.С. Погружение в виртуальности. Трансформации российской интеллигенции рубежа 20–21 веков. – М.: «Сообщество профессиональных социологов», 2009. – 214 с.
7. Степанова О.К. Понятие «интеллигенция»: судьба в символическом пространстве и во времени // Журнал СОЦИС. – 2003. – № 1.
8. Гудков Л.Д., Дубин Б.В. Интеллигенция. Заметки о литературно-политических аллюзиях. – М.: «ЭПИцентр», Харьков: «Фолио», 1995 г.
9. Мансуров В.А., Семенова Л.А. Некоторые тенденции в развитии профессиональных групп российской интеллигенции // Россия: трансформирующееся общество : сб. ст. [под ред. Ядова В.А.]. – М.: Ин-т социологии РАН, 2001.
10. Merton R. Social Theory and Social Structure. – New York, 1968.
11. Покровский Н.Е. Интеллигенция и интеллектуалы в социальной структуре / Кравченко С.А., Мнацканян М.О., Покровский Н.Е. // Социология: парадигмы и темы. – М.: Изд-во «АНКИЛ», 1998 г.
12. Дискин И. Интеллигенция: конец пути? К 90-летию издания «Вех» // Русский журнал [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.russ.ru/journal/ist_sovr/99-03-23/diskin.htm
13. Левада Ю. Интеллигенция // 50/50 Опыт словаря нового мышления. – М.: Прогресс, 1989.
14. Веселов В.Р. О противоречиях нравственно-этического подхода к истории интеллигенции // Нравственный императив интеллигенции. Прошлое, настоящее, будущее. – Иваново, 1995.
15. Горожанин Л.С. Интеллигенция и интеллигентность. – Иваново: ИГУ, 2009. – 120 с.
16. Роль интеллигенции в формировании идеологии среднего класса [монография] / науч.ред. И.И. Кальной, А.В. Горбань. – Симферополь: Синтагма, 2010. – 460 с.
17. Кальной И.И. Интеллигенция в условиях исторических вызовов / И.И. Кальной // Феномен философской критики в культуре российского серебряного века : сб. научн. стат. – Полтава: ООО «АСМИ», 2009. – С. 292–300.

А.В. Горбань. К понятию интеллигенции как субъекта общественных отношений. – Статья.

Аннотация. В статье рассматривается категориальный каркас понятия интеллигенции, под которой понимается интеллектуальное меньшинство социума, его духовный наставник, интеллектуальный поводырь, определенный ресурс модернизации общества с ориентиром на поиск идей, которые должны лечь в основание ответа очередному историческому вызову. Подчеркивается, что обращение к социально-философскому дискурсу исследования заявленной проблемы предполагает рассмотрение широкой палитры размышлений о том, что такое интеллигенция, каков ее потенциал и насколько интеллигенции посильна задача решения заявленной проблемы в условиях транзитивного общества, где исторические вызовы ждут своих достойных ответов.

Ключевые слова: интеллигенция, интеллигентность, субъект общественных отношений, общество, гражданское общество, исторический вызов.

Olexandr V. Horban. On the Concept of the Intelligentsia as a Subject of Social Relations. – Article.

Summary. The article discusses the concept of the categorical framework of the intelligentsia, which is understood as an intellectual minority of society, his spiritual mentor, an intellectual guide, a specific resource guide with the modernization of society in the search for ideas that should form the foundation of a response the next historical challenge. It is emphasized that appeal to social and philosophical discourse for the study stated the problem involves consideration of a broad palette of thinking about what the intellectuals, what is its potential and how intellectuals feasible problem solving problems stated in terms of transitive societies, where the historical challenges are waiting for their worthy responses.

Key words: intellectuals, intelligence, a subject of public relations, society, the civil society, historical challenge.